

BRUGSE RELIGIEUZE EN DEVOTIEMEDAILLES

Pierre Van de Walle

INLEIDING

De religieuze medaille werd altijd aangezien als een “parent pauvre” van de munt- en penningkunde of numismatiek alhoewel beroemde numismaten zoals C. Bamps, C. Gilleman, M. Hoc, A. Visart de Bocarmé, enz., heel interessante artikels over dit onderwerp uitgegeven hebben in de *Revue belge de Numismatique*. Toen A. De Witte in 1910 voorzitter werd van *l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique*, heeft hij als thema voor zijn openingsrede “*Les Médailles religieuses en Belgique*” gekozen. M. Dancoisne heeft een werk geschreven over “*Les Médailles religieuses du Pas-de-Calais*” en zelfs Van Loon heeft verscheidene medailles van O.-L.-Vrouw van Halle laten afdrucken in de *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*.

Voor de geschiedschrijvers van de erediensden zijn de religieuze medailles niet zonder waarde: ze laten toe de omvang van een devotie te meten alsook de gewoonten, de volksgebruiken en de godsdienstige gebruiken van een land te bepalen; ze verrijken de folklore van onze streken.

Tijdens de oorlog 1914-1918 vinden we op verschillende godsdienstige medailles en bedevaartmedailles teksten zoals “*H. Hart van Jesus bescherm België*” of “*Sauvez la Belgique*”.

De religieuze medaille kan andere functies vervullen dan enkel om de hals gehangen te worden aan een kettinkje. Zo brengt de boer medailles van H. Cornelius aan in zijn stal ofwel worden Benedictus-medailles ingemetseld onder de dorpel van een woning of gewoon verborgen onder de deurmat of achter het behang.

In 1906, bij het inwijden van de psychiatrische kliniek O.-L.-Vrouw te Sint-Michiels-Brugge door de vicaris-generaal Houtave, noteert Z.E. Mevrouw Marie-Chantal van Laere, algemeen Overste der Zusters van de Bermhertigheid Jezu, in de kroniek van het huis: “*La pierre est en granit avec une ouverture et un couvercle. On y a déposé des médailles du Sacré-Cœur, de Notre-Dame de Dadizele dont on célébraît la fête ce jour-là, de Saint-Joseph et de l'Archange Saint-Michel...*”.

De voorlopers van de godsdienstige medailles zijn de pelgrimstekens of insignes. Ze dateren van rond de 15de eeuw en het begin van de 16de eeuw. In onze gewesten heeft men tijdens opgravingen insignes gevonden van Sint-Godelieve van Gistel en van Sint-Leonard van Dudzele. Deze pelgrimstekens dienden om te bewijzen dat de bedevaarders wel degelijk op die plaatsen geweest waren. Meestal speldden ze de

insignes op een heel brede hoed, de *pelgrims-hoed*. Heel bekend zijn de Sint-Jacobsschelpen, die men droeg tijdens de bedevaarten naar Sint-Jacobus van Compostella.

Deze insignes werden mettertijd vervangen door medailles. Op het einde van de 15de eeuw en vooral rond de 16de eeuw verschenen de allereerste religieuze medailles. Deze waren bijna uitsluitend gewijd aan de Heilige Maagd. Vervolgens hebben we de uiterst zeldzame religieuze medailles van de 17de eeuw. Het is evenwel vooral in de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw dat men een overvloed aan religieuze medailles aantreft.

Ik wens duidelijk te stellen dat deze bijdrage geen catalogus is, noch een volledig overzicht. Bij gebrek aan beter zal ik mij beperken tot een beschrijving van enkele medailles uit mijn verzameling, aangevuld met afbeeldingen uit mijn documentatie.

*H. Leonardus. Boven het hoofd de
Gotische letter ð van Dudzele.*

BESCHRIJVING VAN DE MEDAILLES

(alle medailles werden afgebeeld op schaal ³/₂)

I. Het heilig bloed – Brugge

Volgens de traditie zou Diederic van den Elzas, graaf van Vlaanderen, tijdens de tweede kruistocht van zijn schoonbroer Boudewijn III, de koning van Jeruzalem, ter hulp zijn gesnel. Als dank voor zijn toewijding schonk Boudewijn III hem een relikwie van het Bloed van Christus, die zich te Jeruzalem bevond. Met dit kostbare Bloed keerde Diederic van den Elzas in 1150 naar Brugge terug.

Een recente studie (1965) heeft aangetoond dat de relikwie niet uit Jeruzalem kwam maar uit Constantinopel. Een catalogus van relikwieën uit 1150, bewaard in het British Museum, vermeld inderdaad het bestaan van een relikwie van het Heilig Bloed in het keizerlijk paleis te Constantinopel. Deze zou vervolgens, in 1204, naar Brugge verzonden zijn door de Latijnse keizer Boudewijn I ter attentie van zijn dochter Johanna, gravin van Vlaanderen.

Op het einde van de 13de eeuw was de devotie tot het Heilig Bloed reeds heel populair in de streek. Een oud opschrift zegt ons dat de processie van het Heilig Bloed inderdaad plaats had vóór 1291.

Het reliekschrijn van het Heilig Bloed bestaat uit twee delen. Het eerste is een klein flesje in bergkristal, van oosterse oorsprong, uit de 11de of 12de eeuw gestold bloed bevattende. De opening is bedekt door een bisschoppelijk zegel in rode was. Dit flesje is gefixeerd op de binnenkant van een glazen cilinder met een gouden zetting

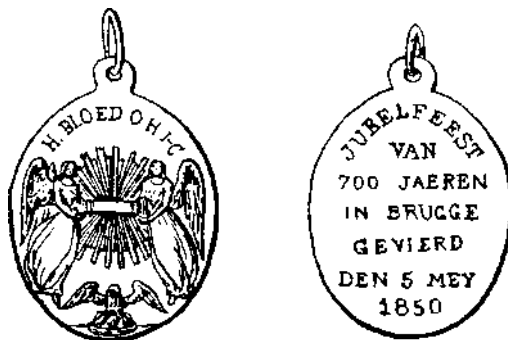
waarop men de datum 3 mei 1388 kan lezen. Deze ampul wordt tijdens de processie geplaatst in een groot reliekschrijn, gemaakt tussen 1514 en 1617 door goudsmid Jean Crabbe. Het bestaat uit dertig kilogram goud en verguld zilver en een honderdtal edelstenen.

Er is een verscheidenheid van meerdere honderden medailles van het Heilig Bloed in Brugge maar het merendeel zijn varianten van elkaar, bestaande uit verschillende metalen of formaten.

Type 1:

Voorzijde: de reliekcilinder tussen twee engelen.

Onderaan: een pelikaan die zijn jongen voedt met zijn eigen bloed om ze te redden van de hongerdood. (Reeds in de eerste eeuwen van onze tijdrekening werd dit beeld gebruikt om te verwijzen naar Jezus Christus, die zijn leven gaf opdat anderen zouden leven.)

- I.1.1. Vz. H. BLOED O.H J-C**
Kz. JUBELFEEST / VAN / 700 JAEREN / IN BRUGGE / GEVIERT /
DEN 5 MEY / 1850

Ag, 18 x 22 mm ovaal, met draaigoog en ring.

Ref.: J.-L. Guioth, *Histoire numismatique de la Belgique, tome II*, Bruxelles 1869. 1850 plaat II n° 13.

Type 2:

Voorzijde: de reliekcilinder tussen twee engelen.

Bovenaan: van links naar rechts voor een dubbele gotische poort: een ridder, een geestelijke met een staf (Leontius uit de Sint-Bertinusabdij van Sint-Omaars) die een reliekcilinder vasthoudt, graaf Diederic van den Elzas, een knielende dame (Sybilla van Anjou?) en een ridder (Filips van den Elzas, zoon van de graaf?), op de achtergrond het volk.

Onderaan: drie engelhoofdjes en een pelikaan die zijn jongen voedt.

- I.2.1. Vz. HET HEER HEYLIG BLOED VAN J. CH.
Kz. JAEGT VAN HET // HEYLIG BLOED**
Reliekschrijn; in de afsnede: • - •

1850, De Hondt, Ag, Ae, ovaal 18,5 x 22 mm met draagoog.

- I.2.2. Idem als I.2.1 maar onderaan de voorzijde bijgevoegd: BRUGGE**
2de helft 19de eeuw, Ag, Ae, ovaal met draagoog; 19 x 22 mm.

- I.2.3. Vz. RELIQUE DU SAINT SANG, onderaan: ★ BRUGES ★
Kz. CHASSE DU SAINT SANG, reliekschrijn**

Begin 20ste eeuw, Al, 18 x 24 en 16 x 22 mm, boven en onder afgeronde rechthoek met draagoog.

Type 3:

Voorzijde: zoals type 2 maar:

Bovenaan: varianten in de afbeelding, de personen zijn onduidelijk.

Onderaan: de pelikaan die zijn jongen voedt zit op wolken met links en rechts een engel.

- I.3.1. Vz. RELIQUE DU SAINT SANG, onderaan: BRUGES**
Kz. CHASSE DU SAINT SANG, reliekschrijn, onderaan: T

Messing, 15 x 18 mm, ovaal met draagoog

- I.3.2. Vz. HET DIERBAAR BLOED VAN .O.H.J. CHRISTUS, onderaan: BRUGES**
Kz. RIJVE VAN HET HEILIG BLOED, reliekschrijn, onderaan: T

Messing, 18 x 24 mm, boven en onder afgeronde rechthoek met draagoog

- I.3.3. Vz. RELIQUE DU SAINT SANG, onderaan: ☆ BRUGES ☆**
Kz. CHASSE DU SAINT SANG, reliekschrijn

Al, 17 x 18,5 mm, vier cirkelsegmenten en vier uitspringende hoeken met draagoog

Type 4:

Voorzijde: relikcilinder omringd door stralen.

I.4.1. Vz. Geen legende.

Kz. SOUVENIR / DU / SAINT SANG / ➔➜ / BRUGES

Verzilverd metaal, 19 x 20 mm, ovaal de rand wordt gevormd door een tak bloemen.

I.4.2. Vz. Geen legende.

Kz. SOUVENIR / DU / SAINT SANG / ➔➜ / BRUGES

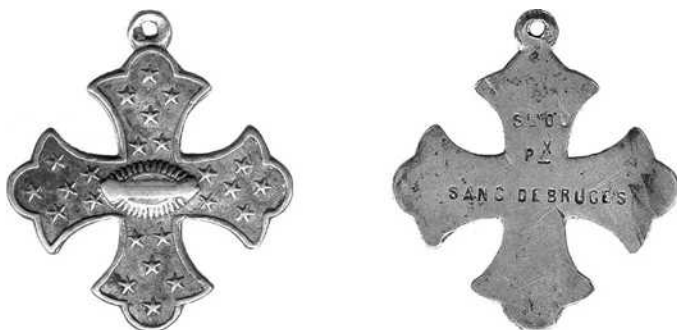
Verzilverd metaal, Ø 23 mm, de rand bestaat uit negen uitgesneden gestileerde bloemen, met draagoog.

I.4.3. Vz. Geen legende.

Kz. In geschreven letters: *St du Précieux Sang / Bruges*

Ag, 15 x 15 mm, de uitgesneden omlijsting wordt gevormd door vier gestileerde bloemen en cirkelbogen, met draagoog.

- I.4.4.** Vz. Geen legende, de relikcilinder is omringd door viermaal zes sterren.
Kz. **S^{IR} DU / P^X / SANG DE BRUGES**

Ag, 25 x 25 mm, leliekruis met draagoog.

- I.4.5.** Vz. Idem als I.4.4. De relikcilinder is ditmaal omringd door viermaal een tak met een roos in de vier armen van het kruis.

Kz. **SOUVENIR / DU / SAINT SANG / ↔ / BRUGES**

Verzilverd metaal, 30 x 30 mm, leliekruis met draagoog en ring.

- I.4.6.** Vz. **DIERBAAR • H • BLOED / • BRUGGE •**
Kz. **CHASSE DU // SAINT SANG**, reliekschrijn.

Ag, 12 x 15 mm, ovaal met draagoog.

- I.4.7. Vz. DIERBAAR H. BLOED // BRUGGE**
Kz. CHASSE DU // PRECIEUX SANG, in de afsnede: **BRUGES**
 Reliekschrijn.

Messing, 19 x 23 mm, ovaal met draagoog.

- I.4.8. Vz. RELIQUE DU SAINT SANG / BRUGES**
Kz. CHASSE DU PRECIEUX SANG / ★ BRUGES ★, reliekschrijn.

Al, Ø 18 mm, met draagoog.

- I.4.9. Vz. RELIQUE DU // SAINT SANG**, onderaan: **BRU // GES**
Kz. CHASSE DU // PRECIEUX SANG / BRU // GES, reliekschrijn.

Al, 11 x 23 mm, ovaal amandelvormig met draagoog.

I.4.10. Vz. RELIQUE DU SAINT SANG / BRUGES, drie sterren onder en boven de cilinder, binnen een versierde vierpas.

Kz. CHASSE DU // SAINT SANG

Reliekschrijn met rondom negen sterren, links en rechts een gevleugeld engelenhoofd; dit alles binnen een versierde vierpas.

Al, Ø 21 mm, met draagoog.

I.4.11. Vz. RELIQUE DU SAINT / SANG, BRUGES

Kz. CHASSE DU SAINT / SANG, BRUGES, reliekschrijn.

Al, 24 x 24 mm, vierpas met vier uitspringende hoeken en draagoog.

I.4.12. Vz. DIERBAAR . H. BLOED / ★ BRUGGE ★

Reliekcilinder door sterretjes omgeven.

Kz. CHASSE DU SAINT SANG, reliekschrijn door sterretjes omgeven.

Al, 24 x 24 mm, vierpas met vier uitspringende hoeken en draagoog.

Type 5:

Voorzijde: relikcilinder met op de achtergrond: haan, zwaard, kruis, spons, hamer, spijkers en zweep.

- I.5.1. Vz.** Onderaan: **RELIQUE DU PRECIEUX SANG**
Kz. **SOUVENIR / DU SAINT-SANG / BRUGES**

Boven- en onderaan vijf spijkers gericht naar één punt.

Al, 11 x 15 mm rechthoekig, boven- en onderaan afgerond, met draagoog.

- I.5.2. Vz.** **RELIQUE // DU / PRECIEUX // SANG // BRUGES**
Kz. **CHASSE DU SAINT // SANG-BRUGES**, reliekschrijn.

Vierpas met vier uitspringende hoeken.

Al, 20 x 20 mm, verzilverd metaal; 20,5 x 20,5 en 24 x 24 mm met draagoog.

- I.5.3. Vz.** Onderaan: **RELIQUE DU PRÉCIEUX SANG**
Kz. a. Lelietak.

b. **SOUVENIR / DU / SAINT-SANG / BRUGES**, tekst binnen een doornenkroon.

Verzilverd metaal, **I.5.3a**, Ø 10 en 18 mm met draagoog.

I.5.3b, Ø 13,5 en 16 mm met draagoog.

Type 6:

Voorzijde: reliekcilinder.

I.6.1. Vz. † / PRECIEUX SANG / DE / ↗ BRUGES ↖

Kz. IHS met rondom stralen, binnen een doornenkroon.

A. Pichard A.S. Saumur (Frankrijk). Verzilverd metaal, 18 x 18 mm achthoekig, met draagoog.

I.6.2. Vz. PRECIEUX / ☆ SANG ☆ // ☆ DE ☆ / BRUGES

Kz. IHS met rondom stralen, binnen een doornenkroon.

Verzilverd metaal, 16 x 16 mm, achthoekig, met draagoog.

I.6.3. Vz. HEILIG / BLOED // BRUGGE

Kz. IHS met rondom stralen binnen een doornenkroon.

A. Pichard A.S. Saumur (Frankrijk). Verzilverd metaal, 16 x 16 mm, achthoekig met draagoog en ring.

Type 7:

Voorzijde: Hoofd van Christus met doornenkroon.

I.7.1. Vz. S^{IR} PRÉCIEUX SANG BRUGES

Kz. IHS omringd door stralen, binnen een doornenkroon.

Al, 13 x 16 mm ovaal, met draagoog.

Type 8:

Voorzijde: reliekcilinder.

Bovenaan: de verzezen Christus, met kruis in de arm, tussen de wolken.

I.8.1. Vz. Onderaan: PRÉCIEUX SANG

Kz. Rondom • SOUVENIR • / DU SAINT SANG

Verzilverd metaal, Ø 18 mm, met draagoog.

I.8.2. Vz. Onderaan: PRÉCIEUX SANG

Kz. CHASSE DU // SAINT SANG, in de afsnede: **BRUGES**, reliekschrijn.

Verzilverd metaal, Ø 18 mm, met draagoog.

- I.8.3. Vz. Onderaan: FRANCE / PRÉCIEUX SANG
Kz. SOUVENIR / DU / SAINT-SANG / BRUGES**

Verzilverd metaal, Ø 13 mm, met draagoog.

- I.8.4. Vz. Onderaan: PRÉCIEUX SANG
Kz. GEDACHTENIS / HEILIG BLOED / BRUGGE**

Verzilverd metaal, Ø 13 mm, met draagoog.

Type 9:

Voorzijde: relikcilinder binnen een vierkant.

Bovenaan: zoals type VIII maar links en rechts een engel.

Onderaan: drie engelenhoofdjes boven een pelikaan die zijn jongen voedt; links en rechts een engel.

- I.9.1. Vz. RELIQUE // DU SAINT // SANG // BRUGES
Kz. CHASSE DU SAINT // SANG, BRUGES, reliëkschrijn.**

Al, Ø 18,5 en 22 mm, met draagoog.

Type 10a:

Voorzijde: zoals type 8 maar boven en rechts enkele gevleugelde engelenhoofdjes.
Onderaan: zoals type 9.

I.10a.1 Vz. Zonder legende.

Kz. GEDACHTENIS / HEILIG BLOED / BRUGGE

Verzilverd metaal, Ø 14 en 18 mm, met draagoog.

I.10a.2. Vz. Zonder legende.

Kz. SOUVENIR / DU S^T SANG / DE BRUGES

Verzilverd metaal, Ø 14 mm, met draagoog.

1.10a.3. Vz. Zonder legende.

Kz. H. BLOED // BRUGGE, relikeschrijn.

Verzilverd metaal, Ø 16 mm, met draagoog.

Type 10b:

Voorzijde: zoals type 10a maar zonder wolkjes, zoals type 8.

I.10b.1 Vz. S^T SANG // H. BLOED

Kz. BRUGES // BRUGGE, reliekschrijn.

Geslagen bij Matineus, Saumur (Frankrijk). Verzilverd metaal in diverse formaten en met verschillende omlijstingen, met draagoog.

Type 10c:

Voorzijde: bovenaan: zoals type 8; onderaan: geen engelhoofdjes boven de pelikaan.

I.10c.1. Vz. S^T SANG // BRUGES

Kz. Blanco of met borstbeeld van het H. Hart.

Dit type omvat een reeks met een honderdtal varianten:

- Ag, metaal, verguld metaal, geëmailleerd zilver, verguld zilver, verzilverd metaal, verguld metaal.
- Email van verschillende kleuren maar meestal blauw.
- Vorm: achthoekig, rond, ovaal, driehoekig, rechthoekig, fantasiemodellen met verschillende kleuren email.
- Rand in filigraan met of zonder markassiet-steentjes.
- Afmetingen: van 8 tot ca. 20 mm.

Geslagen bij Jeannot, Beaune (Frankrijk).

Type10d:

Voorzijde: bovenaan zoals type 8; onderaan zoals type 9 maar zonder de twee knielende engelen.

I.10d.1. Vz. Zonder legende.

Kz. SOUVENIR / DU / PRECIEUX SANG / DE / ♦ BRUGES ♦

Al, Ø 19 mm.

I.10d.2. Vz. Zonder legende.

Kz. SOUVENIR / DU / PRECIEUX SANG / DE / BRUGES / ♦

Al, 17 x 18,5 en 19 x 21 mm, vierpas met vier uitspringende hoeken met draagoog.

I.10d.3. Vz. Zonder legende.

Kz. S^{IR} DU PRECIEUX // SANG - BRUGES, reliekschrijn.

Verzilverd metaal en aluminium; vierpas 15 x 15 en 18 x 18 mm, met draagoog.

I.10d.4. Vz. Zonder legende.

Kz. HET DIERBAAR // H. BLOED • BRUGGE, reliekschrijn.

Verzilverd metaal, vierpas, 15 x 15 mm met draagoog.

I.10d.5. Vz. Zonder legende.

Kz. SOUVENIR / DU / PRECIEUX SANG / DE / BRUGES

Legende binnen een doornenkroon.

Verzilverd metaal, Ø 13, 15, 18, 20 mm, met draagoog.

I.10d.6. Vz. S^I SANG // H. BLOED

Kz. BRUGES // BRUGGE, reliekschrijn.

Au, Ag, verguld metaal, verzilverd metaal, Al, 11 x 12, 13 x 14 en 17 x 18 mm.
Fantasiemodel.

I.10d.7. Vz. Zonder legende.

Kz. S^T SANG // H. BLOED, in de afsnede: BRUGGE, reliekschrijn.

A. Pichard A.S. Saumur (Frankrijk). Verguld metaal, verzilverd metaal Ø 18 en 22 mm, met vooraan een gepolijste boord (lapidé).

II. Het miraculeus beeld van O.-L.-Vrouw van de Potterie

Naar alle waarschijnlijkheid situeert het beeld zich op het einde van de 13de eeuw. Het is mogelijk dat het beeld gesneden werd in 1276 of rond dat tijdstip en dat het geplaatst was tegen de muur van de kapel der pottenbakkers, die in die tijd reeds bestond. Vast staat dat rond 1290 de zusters van de Potterie een kapel opgericht hadden ter ere van de Heilige Maagd. Omwille van dit feit heeft Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen, hen in 1288 een maat land gegeven. Volgens James Waele werd de kapel voltooid in 1292. Zou het niet veel logischer zijn aan te nemen dat het beeld pas geleverd werd op dat moment en dat het van in de beginne geplaatst was in de voorgevel van het nieuwe gebouw? Wat men er ook moge van zeggen, het is een feit dat dit beeld een van de oudste en haasten we ons om te zeggen ook een van de mooiste is in Brugge.

De overlevering leert ons dat het beeld oorspronkelijk aanbeden werd, geplaatst in een getraliede nis, dicht bij de ingang aan de straatzijde. Reeds in 1302, op 13 november, stichtte Alard Lam een prebende voor de eeuwigheid ter ere van de O.-L.-Vrouw van de Potterie.

Rond 1529 werd het beeld verplaatst binnen in de kerk, terwijl het venster met het traliewerk behouden bleef.

In 1622 ontstond het plan om een nieuwe kapel te bouwen voor de O.-L.-Vrouw van de Potterie want reeds vroeger werd het stenen beeld aangekleed met prachtige mantels, juwelen en versieringen volgens de smaak van de tijd.

In 1880 besloot men om voor eens en altijd te stoppen om de Maagd te overrompelen met kledij en waardevolle opsmuk en ging men over tot de wansmakelijke opfrissing ervan volgens de neogotische traditie van de tijd. Het werd een ontgoocheling.

In 1917 werd besloten om tot de volledige restauratie over te gaan. Op 4 juni werd het beeld in twee stukken naar beneden gehaald en verlost men het uiterst zorg-

vuldig van de verschillende verflagen. Men ontdekte dat het beeld in twee gezaagd was om het gemakkelijker aan te kleden en te tooien. Andere verminkingen werden eveneens ontdekt. Het Kindje Jezus miste een arm, waarschijnlijk om dezelfde reden.

De restauratie werd op algemeen advies toegewezen aan de Brugse beeldhouwer Alphonse de Wispelaere, die zich op magistrale wijze op dit delicaat werk stortte.

Op 7 september van datzelfde jaar kreeg het beeld een plaats op de altaartafel.

- II.1.** Vz. Zonder legende.
Genadebeeld van O.-L.-Vrouw van de Potterie.
Kz. **S. / MARIA / VAN / POTTERI / BRVG**

Begin 17de eeuw. Twee exemplaren bekend. Ag, 27 x 37 mm, (twee plaatjes aan elkaar gesoldeerd) rechthoekig met afgesneden hoeken, met draagoog.

- II.2.** Vz. **ONZE LIEVE VROUW TER POTTERY B.V.O.**
Genadebeeld van O.-L.-Vrouw van de Potterie.
Kz. **BEATE IDESBALDE ORA PRO NOBIS**
Staande beeld van de H. Idesbald.

Al, 19 x 25 mm, rechthoekig boven en onder afgerond met draagoog.

III. Onze-Lieve-Vrouw van Vrede in de O.-L.-Vrouwekerk

Deze O.-L.-Vrouw van Vrede is een wondermooi beeld. Het dateert van omstreeks 1500 en werd uitgevoerd in de weelderige trant van de late gotiek. Het beeld is levensgroot, uitgevoerd in witsteen maar met een recente monochrome beschildering. Het is het onderzoeken waard om na te gaan of de oude polychromie nog onder de laag verf zit, die laag schijnt tamelijk dik te zijn, zodat de fijne trekken van het beeld verdoezeld worden.

Oorspronkelijk werd dit beeld niet voor de O.-L.-Vrouwekerk gemaakt, het is er slechts na de Franse Revolutie terechtgekomen. Een inventaris van 1852 zegt: *“Het beeld stond vroeger op het doksaal van de Sint-Jacobskerk. Daar heeft men het gegeven aan Mr. Derre, statuaire, in verwisseling voor een marmeren Mariabeeld dat men op het doksaal zette in plaats van het andere”*.

In de O.-L.-Vrouwekerk is het beeld sedert begin 1900 het voorwerp geworden van volksdevotie. Uit deze jaren dagtekent ook de benaming “O.-L.-Vrouw van Vrede”.

- III.1. Vz. NOTRE-DAME ☆☆☆ DE LA PAIX**, onderaan: **BRUGES**
 Beeld van O.-L.-Vrouw met Kindje Jezus tussen een palmtak en een lelietak.
- Kz. ECHT / AFBEELDSEL / VAN / O.L.V. VAN VREDE / VEREERD
 IN DE / KERK / VAN O.L.V.**
 Rondom: **TROOSTERES DER BEDRUKTEN BID VOOR ONS /
 BRUGGE**

Al, 24,5 x 24,5 mm, vierpas met uitspringende hoeken, met draagoog.

IV. Onze-Lieve-Vrouw van de Karmel

Het kleine Mariabeeldje, amper 10 cm groot, wordt bewaard in de kloosterkerk van de Karmelietessen der Schuttersstraat. De Moeder Gods draagt het Kindje op de linkerarm en houdt het Scapulier in de rechterhand. Het wordt tentoongesteld in een ellipsvormige krans van vurige tongen, uitgevoerd in verguld koper.

Volgens een document dat in het Bisschoppelijk archief bewaard wordt, werd dit beeldje gebeeldhouwd in het soort hout dat ook gebruikt werd bij het vervaardigen van het beeld van O.-L.-Vrouw van Scherpenheuvel. Volgens een andere bron, van kunsthistorische herkomst, werd het beeld gedurende de 17de eeuw uit palmhout gesneden. Tenslotte vermeldt de kloosteroverlevering dat de eigenaardige relikwiehouder, die het beeldje draagt, reeds vanaf 1626 deze bestemming had gekregen.

De oude eretitel luidt "Salus Infirmorum" of "Behoud der Kranken". Het eeuwfeest van de verheffing te Brugge werd in 1726 met grote luister gevierd.

Bij de opheffing van het Brugse slotklooster in 1783 en de verspreiding van de zusters, werd het beeldje door de laatste te Brugge overlevende zuster bij betrouwbare lieden in veiligheid gebracht. Het duurde tot 1855 vooraleer de tijdelijke eigenaar op zijn sterfbed tot de restitutie ervan besloot.

IV.1. Vz. SALUT DES INFIRMES PRIEZ POUR NOUS / ✠

Staande beeld van O.-L.-Vrouw met Kindje Jezus.

Kz. IMAGE / MIRACULEUSE / DE N.D. DU / M. CARMEL / VENEREE A / BRUGES

Fe, 17,5 x 21 mm ovaal, met draaigoog.

V. Heilige Apollonia

Apollonia was een bejaarde maagd uit Alexandria in Egypte. In 249, onder keizer Trajanus Decius, werd ze gevangen genomen door de heidenen. De beulen trokken al haar tanden uit en braken haar kaakbeen vooraleer ze haar brandstapel aanstaken. Daar wilden ze haar op gooien indien ze niet verzaakte aan Jezus Christus. Toen het vuur begon aan te wakkeren en de vlammen opstegen, zei ze een kort gebed en maakte zich los van haar beulen om zelf in het vuur te springen.

Ze wordt vereerd in het oud Sint-Janshospitaal als beschermheilige tegen tand- en hoofdpijn. Men bezit er een 18de-eeuws beeld van de H. Apollonia. De mensen laten zich inschrijven in het broederschap en betalen een kleine som, wat zij soms bestempelen als “hun tandzeer verkopen”.

*“Die door de tandpijn bidt
Komt naer 't brugsch hospitael
Aplonia bevrijdt,
Door God, ons van die quael.”*

V.1. Vz. **S^{TE} APOLLONIA BID VOOR ONS**

H. Apollonia met palmtak, als teken van haar martelaarschap, in de rechterhand en een tang met tand in de linkerhand.

Kz. IN SINT JANS HOSPITAAL BRUGGE, reliekschrijn.

Cu, 19 x 22 mm, ovaal, met draagoog.

V.2. Vz. idem maar: **S. APOLLONIA ORA PRO NOBIS**

VI. Heilige Cornelius in het Sint-Janshospitaal

Over het leven van de H. Cornelius is betrekkelijk weinig geweten. Hij werd aan het begin van de 3de eeuw te Rome geboren uit een adellijk geslacht. In maart 251 werd hij tot paus verkozen omtrent veertien maanden na de dood van zijn voorganger, paus Fabianus (236-250) die was bezweken onder de vervolging van keizer Decius (249-251).

Zijn verkiezing verliep niet rimpelloos. Van meet af aan had Cornelius af te rekenen met het verzet van Novatianus, die zichzelf opwierp als tegenpaus. De opvolgers van keizer Decius, keizer Gallus en zijn zoon Volusianus, waren al even meedogenloos voor de christenen en lieten Cornelius verbannen naar Centrum in de buurt van Rome. Hij stierf in 253 in ballingschap en werd als martelaar vereerd.

Beelden en schilderijen stellen de heilige Cornelius meestal voor als paus omhangen met de “cappa magna”, de tiara op het hoofd, de kruis staf in de ene en de hoorn in de andere hand.

De Heilige Cornelius is een beetje de “wonderdokter”, de patroon tegen kinderkwalen, de stuipen of “ceskens”, tegen hoofdkwalen, vallende ziekte, tegen krampen, 't vier, tegen kinkhoest, jicht en reuma. Door zijn naam *Cornelius* (Latijn: *cornu* = *hoorn*) werd hij de patroon van het hoornvee en andere dieren en kwam hij aan zijn attribuut, de hoorn.

VL1. Vz. H. CORNELIUS BID VOOR ONS

Borstbeeld van de H. Cornelius als paus met tiara (drievoudige kroon) en hoorn (cornu) in de hand.

Kz. IN SINT JANS HOSPITAAL BRUGGE

Een hoorn op voet, daarboven een krans en een palmtak.

Cu, 19 x 22 mm, ovaal, met draagoog.

VII. Sint-Jan de dooper in het Sint-Janshospitaal

Sint-Jan De Doper wordt vanaf de tweede helft van de 15de eeuw samen met Sint-Jan De Evangelist patroon van het Sint-Janshospitaal te Brugge. Men aanroept Sint-Jan de Doper tegen hoofd- en keelpijn, omdat de heilige onthoofd werd op bevel van Herodes.

VII.1. Vz. H. JOANNES BAPTISTA BID VOOR ONS / ♦ /

De Heilige in boetekleed met lam (Agnus Dei) en vlag aan kruisstok.

Kz. IN SINT - JANS HOSPITAAL BRUGGE / ♦ /

Metaallegering onbekend, 17 x 21 mm, ovaal met draaigoog.

VIII. Congregatie Brugge-Meersch

VIII.1. Vz. Zonder legende. Staande beeld van Onze-Lieve-Vrouw omringd door stralen. Rondom: sterren.

Kz. JONGEHUYS / CONGREGATIE / BRUGGE, MEERSCH

Rondom: klaverblaadjes.

Messing, 27 x 44 mm, ovaal amandelvormig, met draagoog.

IX. Onze-Lieve-Vrouw van Assebroek

Het kleine miraculeuze marmeren beeldje van O.-L.-Vrouw behoorde toe aan de enige katholieke passagier die in 1680 op een koopvaardijchip naar Nederland voer. De protestantse bemanning en de medereizigers wierpen het in zee maar moesten tot hun verwondering vaststellen dat het op wondere wijze bleef bovendrijven. Een matroos viste het op en schonk het bij zijn terugkeer in Friesland aan een rooms-katholiek. Deze gaf het aan zijn zuster die te Diksmuide woonde. Daarna kwam het in handen van Petrus Verhaeghen die in 1719 tot pastoor van Assebroek werd aangesteld en die de ontwerper is geweest van de Mariabedevaarten.

IX.1. Vz. ECHTE TEEKENING VAN HET // O.L.V. BEELD VAN ASSEBROUCK

Staande beeld van O.-L.-Vrouw van Assebroek.

Kz. O.L.V. VAN / ASSEBROUCK, / HULP DER / CHRISTENEN EN / TROOSTERS DER / BEDRUKTEN, / BID / VOOR ONS / ◀▶

Messing, 20 x 22 mm, ovaal met draagoog.

IX.2. Vz. WONDERBEELD VAN // O.L.V. ASSEBROEK

Beeld van O.-L.-Vrouw van Assebroek op een sokkel.

Kz. O.L.V. / VAN / ASSEBROEK / B.V.O.

Al, Ø 20 mm, met draagoog (gedeeltelijk afgebroken).

IX. 3. Vz. ECHTE TEKENING V. HET // O.L.V. BEELD V. ASSEBROUCK

Beeld van O.-L.-Vrouw van Assebroek op een sokkel.

Kz. O.L.V. VAN / ASSEBROUCK, / HULP DER CHRISTENEN EN / TROOSTERES DER / BEDRUKTEN, / BID / VOOR ONS.

Al, Ø 22 mm met draaigoog.

X. Sint-Andries-Brugge

O.-L.-Vrouw Ter Lucht of O.-L.-Vrouw van het Boompje

Twee schippers die aan het wandelen waren in de omgeving van de Ieperleet, die nu uitgegraven is tot de vaart Oostende-Brugge, bemerkten in de takken van een jonge linde een Onze-Lieve-Vrouwebeeldje, dat daar moeilijk door mensenhanden kon geplaatst zijn. Dit verwekte natuurlijk hun verwondering. Ontroerd knielden ze neer en vereerden de Moedermaagd.

Na deze spontane geloofsbelijdenis gingen ze naar de pastoor van het dorp om te vertellen over hun wonderbaarlijke vondst. Die dacht dat het beste wat hij doen kon, was het beeld ter verering in de parochiekerk plaatsen. Wonderlijk genoeg stond de volgende dag de Madonna opnieuw in de takken van de jonge linde.

In hetzelfde jaar, 1662, begint de betrouwbare geschiedenis van het bedevaartoord. De kasteelheer Andries de la Coste, had reeds vroeger, in april 1655, door pauselijke breve het voorrecht bekomen om, mits toelating van de bisschop, een huiskapel in te richten op zijn landgoed “Ter Lucht”.

Jan Gaillard getuigt in een – niet nader bepaalde – kroniek gelezen te hebben dat in 1662 een mirakel gebeurde door het aanroepen van Onze-Lieve-Vrouw aan de Linde.

De kasteelheer kwam op het idee om een kapel te bouwen bij de linde, dit uit godsvrucht tot het mirakelbeeld en om aan de verzuchting van de pelgrims tegemoet te komen daar ze van de huiskapel geen gebruik mochten maken. In elk geval werd de aanvraag naar Rome gestuurd.

Op 18 januari 1663 stond de paus de gevraagde gunst toe: ze mochten een kapel bouwen met toegang tot de openbare weg, waar men mis mocht vieren, dit alles natuurlijk onder voorbehoud van de toestemming door de bisschop en mits de parochiale rechten hiermee niet geschonden werden.

X.1. Vz. N° DAME // DE TER LVCKT

O.-L.-Vrouw met mantel, op haar linkerarm houdt zij het Kindje Jezus en in de rechter een scepter. De groep staat in de takken van een goed gevormde boom.

Kz. O.L.VRAV // V. TER LVCKT

Zelfde afbeelding als op de voorzijde.

17de eeuw, Ag, 20 x 22 mm, achthoekig, met draagoog.

X.2. Vz. N. DAME // DE TERLVKT

O.-L.-Vrouw met mantel, met Kindje Jezus scepter. De groep staat in de takken van een boom.

Kz. Idem.

19de eeuw, Ag, 19 x 22 mm, 1,73 g, rechthoekig met afgesneden hoeken en draagoog.

XI. Steenbrugge: Heilige Benedictus in de Sint-Pietersabdij

In 1878 liet een Kortrijkzaan E.N. Filip Pollet te Steenbrugge een kerk met pastorie bouwen en ook een nonnenklooster. Deze stichting werd in 1879 geschonken aan de Benedictijnen van Dendermonde.

De stichter en eerste overste van het klooster was Dom Paulus Luyckx, beter gekend als pater Paul van Mol. In 1891 werd de kloosterstichting tot priorij verheven. Vijf jaar later, in 1896, werd deze priorij een zelfstandige abdij met de naam "H. Hart-abdij".

In 1934 kreeg de abdij van Pius X de rechten van de abdij van Oudenburg: de Sint Pietersabdij, die 850 jaar eerder, in 1084 door Sint-Arnoldus van Tiegem was gesticht en die in de Franse tijd was opgeheven. Voortaan zou de abdij van Steenbrugge Sint-Pietersabdij heten, gelegen in een wijk van Assebroek.

XI.1. Vz. Rondom:

IOEIVS-IN-OBITV-NRO-PRÆ-//SENTIA-MVNIAMVROi

In het centrum langs weerszijden van het beeld: **CRVX / S.PA / TRIS // BEN / EDIC / TI**, binnen een vierpas de heilige Benedictus met in zijn rechterhand een kruis in zijn linkerhand een boek.

Kz. Tekst rondom: **V·R·S·N·S·M·V // S·M·O·L·I·V·B**

Bovenaan **PAX**, in de vierhoeken van het kruis de letters **C S P B** in een cartouche. In de armen van het kruis horizontaal: **N D S M D**, vertikaal: **C S S M L**

Verzilverd metaal, Ø 15 mm, met draagoog.

XII. Varsenare: Heilige Mauritius

De H. Mauritius was aanvoerder van het Thebaanse legioen (Thebe in Egypte) dat zich massaal bekeerde. Hij weigerde nog langer mee te doen aan de christenenvervolgingen. Mauritius en zijn 6.600 gezellen stierven de marteldood in Sankt-Moritz (Zwitserland) einde 3de eeuw. Hij is de patroon van de soldaten, schilders en kooplieden en wordt aanroepen bij doofheid, jicht, bezetenheid en oorpijn.

XII.1. Vz. H. MAURITIUS // BID VOOR ONS

Staande beeld van de H. Mauritius.

Kz. ONZE LIEV. FROUW // BID VOOR ONS

Staande beeld van O.-L.-Vrouw met Kindje Jezus, beiden hebben een paternoster in de hand en bevinden zich in de wolken. Daarboven: drie sterren.

Al, 15 x 25,5 mm, boven en onder afgeronde rechthoek met draagoog.

XII.2. Vz. H. MAURITIUS B.V.O., staande beeld van de H. Mauritius.

Kz. Wapen van Varsenare, eronder: **VARSENARE** / atelierstempel en gehaltestempel A 900

Ag en Al, 15,5 x 26 mm, ovaal met draagoog.

XIII. Dudzele: Heilige Leonardus

Leonardus was een jonge Heer aan het hof van Clovis. In navolging van zijn meester zwoer Leonardus, na de slag bij Tobbias, het heidendom af. Onder invloed van de H. Remigius besloot hij monnik te worden en stichtte de eerste abdij van Noblac.

Kronieken vertellen dat door een gelukkige bevrijding te verzekeren van Clotildis, hij als wederdienst van Clovis de mogelijkheid verkreeg om gevangenen, die hij waardig achtte, te bevrijden.

Hij vestigde zich vervolgens als kluisenaar in een woud bij Limoges en leidde er gedurende meer dan twintig jaar een meer engelachtig dan aards leven. Het werd gekenmerkt door wonderlijke feiten: genezing van zieken, ontspringen van een bron... Hij overleed in 559.

In Dudzele staat het beeld van Sint Leonardus, patroon tegen allerlei reumatische aandoeningen, achteraan in de kerk. De bedevaarders gingen driemaal rond het beeld na eerst driemaal rond het kerkhof gegaan te hebben.

XIII.1. Vz. HEIL. LEONARDUS // BID VOOR ONS

Staande beeld van de H. Leonardus.

Kz. HEILIGE / LEONARDUS / VEREERD / TE / DUDZELE / BID VOOR / ONS

Al, 17 x 26 mm ovaal, met draagoog.

BIBLIOGRAFIE

- L. Dendooven, *Dit is West-Vlaanderen, eerste deel*. St.-Andries-Brugge 1959-1962.
- J.-L. Dubart, *Les saints guérisseurs*. Ath 1997-1998.
- S. Etienne – J. Franck – J. Pirotte, *Le guide des Pèlerinages*. Bruxelles 1994.
- J. Geldhof, *Pelgrims, Dulle Liederen en Vondelingen te Brugge 1275-1975*. Brugge 1978.
- W. Giraldo, *Volksdevotie in West-Vlaanderen*. Brugge 1989.
- J.L. Guioth, *Histoire Numismatique de la Belgique, Tome 2*. Bruxelles 1869.
- l'Abbé A. Maertens, *Notre-Dame de la Potterie à Bruges*. Bruges 1939.
- R. Ruys, *Tot Heil van Mens en Dier*. Gent 1989.
- H. Stalpaert. *Brugse Devotieprenten van Onze-Lieve-Vrouw*. Sint-Andries-Brugge 1976.
- A. Visart de Bocarmé, *Deux Médailles de Pèlerinage*. R.B.N. 1926.
- M. Van Coppenolle, *Onze Lieve Vrouw van het Boompje te Sint-Andries (Brugge)*. Antwerpen 1945.
- Kan. V. Vande Velde, *Feesten van het Kerkelijk jaar en hunne volksgebruiken*. Steenbrugge 1939.
- R.M. Van Heeringen – A.M. Koldewey – A.A.G. Gaalman, *Heiligen uit de Modder, in Zeeland gevonden Pelgrimstekens*. Zuphen 1988.
- Devotionalia, Periodiek*, Lommel 1999.
- 800 Jaar Sint-Janshospitaal*. Brugge 1976.